

rildi. Hacı İbrâhim Paşa, Kayseri ovasında Hasan Paşa'yı beklemeden Karayazıcı ile muharebeye giriştiyse de yenildi (14 Rebülevvel 1009 / 23 Eylül 1600). Hasan Paşa ise 12 Safer 1010'da (12 Ağustos 1601) Karayazıcı'yı Elbistan civarında Sepetli denilen yerde mağlûp etti. Karayazıcı Abdülhalim yaralı halde Canik dağlarına çekildi. Hasan Paşa, Celâfiler'i takip ederek Tokat'a geldi. Bu sırada yaralanan Karayazıcı ölünce yerine geçen kardeşi Deli Hasan, Celâfiler'i tekrar birleştirdi. Deli Hasan önce Sokulluzâde'nin Diyarbakır'den gelen ağırlığını yağmaladı, ardından ağabeyinin intikamını almak için Tokat üzerine yürüdü. Hasan Paşa bu durumda kaleye çekildi. Celâfiler şehri ele geçirerek yağmaladılar ve kaleyi kuşattılar. Muhasara sırasında kaleden kaçıp âsilerin safına katılan biri, paşanın her sabah kapı önünde tahta perde ile çevrilmiş bir yerde oturduğunu haber verince Celâfiler pusu kurup onu tüfekte vurarak şehid ettiler (27 Şevval 1010 / 20 Nisan 1602). Ömrü cephelelerde geçen ve hayli yoğun bir siyasî-askerî faaliyette bulunan Sokulluzâde Hasan Paşa kaynaklarda çebebi, cesur, yakışıklı, gösterişli maiyetle gezmeyi seven mağrur bir vezir olarak zikredilir. Kendisi için ham gümüşten yapraklı ve meyveli ağaç figürleriyle süslenmiş gümüşten bir taht yaptırıp buna "kâh-ı behişt" adını verdiği söylenir. Valiliği sırasında Diyarbakır'de bir han inşa ettirdiği belirtilmektedir. Ayrıca Bağdat'ta Hasan Paşa Camii adıyla anılan caminin revakını yaptırdığı ifade edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 134, 218, 233, 236, 250, 304, 306, 314-315, 335-337, 369-370, 390, 395-399, 405, 413-414; II, 448, 451, 457, 494, 559, 641, 698, 701, 707, 709, 722-723, 727; *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühh'ül-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed Devirleri* (haz. Paris Çerçi), Kayseri 2000, II, 328, 331; III, 353, 370, 450-454; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Nezihi Aykut), Ankara 2004, II, 327-328, 397-398, 492, 510-512; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, tür.yer.; Câfer İyânî, *Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs: Osmanlı-Macar Mücadelesi Tarihi* (haz. Mehmet Kirişçioğlu), İstanbul 2001, s. 38-45, 62-69, 78-105; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri: 1578-1612*, İstanbul 1990, s. 76-77, 99-102, 109-115, 133-139, 141, 148-163, 189-190, 221; Mustafa Karanfil, *Harîmi'nin Zafname ve Gonca'sına Göre Özdemiroğlu Osman Paşa* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Pervin Sevinç, *955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri (563 nr.)* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1, 57, 69; Franz Babinger, "Osmanlı Şam Valileri" (trc. Necdet Öztürk), *MÛTAD*, sy. 8 (1997), s. 98-99; M. Tayyib Gökbiğlin, "Hasan Paşa", *İA*, V/1, s. 325-329.

ERHAN AFYONCU

SOL GARİBLER

(bk. GUREBÂ BÖLÜKLERİ).

SOL ULÛFECİLER

(bk. ULÛFECİYAN).

SOLAK

Osmanlılar'da padişah muhafızlığı yapan askerî zümre.

Osmanlı askerî teşkilâtı içinde padişahın muhafızlığı yanında bir nevi tören bölüğü işlevini yerine getirmekte olup Yeniçeri Ocağı'nın 60, 61, 62 ve 63. ortalarından meydana gelmiştir. Yaya askerî statüsünde olup yalnızca âmirleri olan solakbaşı ata binme hakkına sahiptir. Solaklar içinden seçilen bir grup padişahın yakın korumasını üstlenmiştir; bunlara rikâb-ı hümayun veya hassa solakları denir. Solak teşkilâtının ilk defa hangi tarihte ortaya çıktığı bilinmemektedir. İlk Osmanlı kaynaklarında Yıldırım Bayezid döneminde bahsedilirken solak tabiri geçer (*Anonim Tevârih-i Âli Osman*, s. 35). Bu durumda teşkilâtın I. Murad devrinde ihdas edilmiş olduğu düşünülebilir. Ancak yeniçerilerden ayrılan bir grubun padişahın korumasıyla görevlendirilmesi muhtemelen Fâtih Sultan Mehmed döneminde tam anlamıyla şekillenmiştir. Nitekim Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesi'nde sefer sırasında padişahın yanında solakbaşı ile peykbaşının yürümesi gerektiği kaydedilmiştir (*Kânunnâme-i Âli Osman*, s. 17).

Rikâb-ı hümayun solaklarının sayısı zaman içinde sekiz ile yirmi kişi arasında değişmiştir. 883 (1478) tarihli bir belgede saray teşkilâtı içindeki solaklar yirmi kişi olarak kaydedilmiştir (Ahmed Refik, sy. 49-62 [1335-37], s. 16). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, sayılarının on iki ile sekiz arasında değiştiğini, bunlardan asıl sekizinin rikâb solaklığı, dördünün solakbaşı olduğunu belirtmektedir (*Saray Teşkilâtı*, s. 447). Nitekim XVII. yüzyılın sonuna tarihlenmiş belgelerde de rikâb solakları sekiz kişi diye gösterilmiştir (BA, Cevdet-Saray, nr. 340, 8103). Solakların sayısı Fâtih Sultan Mehmed döneminde 200 kişiyken XVII. yüzyılda her bir ortada 100 kişi olması kanunlaştırılmıştır.

Çok iyi silâh kullanan solaklar tecrübeli yeniçeriler arasından seçilmekteydi. Rikâb

solakları ise solak bölükleri içinden ayrıldı. Kurallara göre yaşları yirmi beşten yukarı, güvenilir, askerlik dışında hiçbir işle uğraşmayan, annesi babası belli olan, bulasıcı hastalığı, herhangi bir organında noksanı bulunmayan gösterişli kişiler solak olabiliyordu. Mavi gözlüler, köseler, kısa boylular solak olamazdı. Solakbaşılar tarafından seçilen solaklar son olarak hem gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadıklarının kontrolü hem de tayinleri için Dârüssaâde ağasına gönderilirdi.

Solakların asıl görevi padişahın muhafazası idi. Padişah sefere çıktığı zaman solaklar saray kapısından itibaren yaya olarak her iki tarafında ve önünde yer alır, yanına yabancı hiç kimseyi yaklaştırmazlardı. Savaş esnasında bütün solak bölükleri padişahın etrafında yer alarak bir koruma hattı oluşturur, 400 kemankeş solak etrafını çevirirdi. Celâzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme* adlı eserinde Çaldıran Muharebesi esnasında solakların padişaha nasıl siper olduklarını nakleder (s. 148).

Padişahın şehir içindeki cuma selâmlığı, Eyüp Sultanı ve atalarının türbelerini ziyaret veya biniş adı verilen çeşitli ziyaretleri kapsayan resmî yürüyüşlerinde de (alay-ı hümayun) rikâb-ı hümayun solakları padişahın iki yanında ve önünde yürürdü. Padişah alayı ve padişahın katıldığı savaşları tasvir eden bütün minyatürlerde solaklar bilhassa rengârenk kaftanları, beyaz gömlekleri ve tüy sorguçlu başlıklarıyla tasvir edilmiştir. Padişah alayını görmüş olan bütün seyyahlar ve elçiler solakların göz alıcı elbiselerinden, âdeta yürüyen bir orman görüntüsü veren tüylerle donatılmış başlıklarından söz eder.

Saray içinde dört solakbaşı sadece muhafız bölüğünü temsilen bulunur ve padişahın yakınında olmayı rikâb-ı hümayun ağaları ile diğer iç ağalarına bırakırdı. Yeniçeri ağası ve kul kethüdâsından sonra ocağın saraydaki en itibarlı temsilcileri ol-

Solak
(Turkische
Geşander und
Osmanische
Gesellschaft,
İstanbul 1966,
lv. 68)

dukları, 1086'daki (1675) düşün yemeğinden sadrazam sofrasına oturmalarından anlaşılmalıdır (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 217). Sarayda beyaz etekliği olan gömlekle riyle gezmez, üstlerine uzun etekli kaftanlar giyinirdi. Şehzadeler sancağa çıktıkları zaman maiyetlerinde kendilerine bağlı solaklar da gönderilirdi (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 123, 124). Sadrazamların maiyetlerinde solak bulunmaz, buna karşılık muhırbaşılar solakların başlığına benzeyen başlıklarıyla yürüyüp padişah alayına benzeyen bir görüntü oluşturulardı.

Sadrazamların bayramın üçüncü günü Eyüp ziyaretleri sonrasında Şehzadebaşı'ndaki yeniçeri odaları önüne gelmesi ve burada solaklar tarafından şerbet ikram edilmesi âdetti. 1088 (1677) yılında Vezîriâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın böyle bir ziyaretin ardından Edirnekapı'dan şehre girip yeniçeri odalarına geldiğinde 61. orta solaklarının odabaşısının şerbet ikram etmesi bu geleneğin bir örneği olup solakların en itibarlı sınıf sayıldığından da bir işarettir (Teşrifâtîzâde Mehmed, vr. 79^b). Rikâb-ı hümayun solakları Bâb-ı Hümayun'da kendilerine ayrılmış olan odalarda kalırlar ve sarayda nöbet tutarlardı. XVI. yüzyıl sonunda yeni tayin edilen bir rikâb solakları günlük 15 akçe alırdı (Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 138) ve zaman içinde 25 akçeye kadar terfi ederdi. Ayrıca her yıl bayramlarda bir takım elbise bayramlık olarak verilirdi (BA, Cevdet-Saray, nr. 340, 8103). Solakbaşının yevmiyelerinin yanında zeâmetleri de olurdu. Solakların ise XVII. yüzyılda 9 akçe yevmiye aldıkları belirtilmektedir (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 147).

Solakların kendilerine mahsus özel kıyafetleri vardı. Başlıklarının uçları yukarıya doğru konik bir şekilde daralardı. Ön kısmı daha düz olan bu üçgenin uç kısmının arkasına siyah tüy üstüne önceleri turna teli, sonraları bazan balıkçıl tüyü gibi çeşitli tüylerden yedi sekiz tane takılırdı; bu tüyler yelpaze şeklinde yukarıya doğru açıldığı için süpürge sorguç diye adlandırılmıştır. Bu özel başlığın alna yakın olan alt kısmında sırma veya madenî bir kuşak olurdu. Yayabaşılar ve çorbacılar da solaklarınkine benzer tüylü sorguçlar kullanırlardı. Kaftanları kısa ve yenli idi. Yenlerini biraz arkaya gelecek şekilde kuşaklarına sokarlardı. Kaftanın altına ise diz altına, bazan ayak bileğine gelecek şekilde beyaz bürümcük veya tülben benzeri ince gömlek giyerlerdi. Çakşırlarının dizden ayak bileğine kadar olan kısımları bacaklarını saracak darlıkta olup kısa ve çorap

gibi ayağı saran hafif çizmelerine bitişikti. Kıdemlilerinin yeşil kaftan giydikleri kaydedilmişse de XVI. yüzyıl minyatürlerindeki pek çok solak figürünün her renkte kaftan giydiği görülmektedir. Omuzlarında yaylarını, sırtlarında tirkeşlerini, bellerinde hançerlerini ve kuşaklarına zincirle asılmış olarak kılıçlarını taşırlardı. XIX. yüzyıl başlarında solak teşkilâtı dağılacak kadar zayıflamıştır. Öyle ki merasimlerde solak olarak görev yapması için birtakım yeniçeriler bulunup giydirilerek muhafız alayı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yeniçeriliğin ilgisinden sonra solak teşkilâtı peyk teşkilâtı ile birlikte 3 Mayıs 1829'da kaldırılmış, yerine rikâb-ı hümayun hademesi adı verilen yeni bir bölük tayin edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatih Sultan Mehmed, *Kânünnâme-i Âli Osman* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003, s. 17; Ârifî Abdullah Çelebi, *Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1517, tür.yer.; *Anonim Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 35; Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme* (haz. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 148; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tel-hîsü'l-beyân fî Kavânîn-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, s. 147, 217; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 46-47, 50, 101, 409; II, 612; Teşrifâtîzâde Mehmed, *Defter-i Teşrifât*, I, Ktp., TY, nr. 9810, vr. 79^b; *Kavânîn-i Yeniçeriyân* (nşr. Petrosyan), Moskova 1987, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 218-226; II, 138; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 123-124, 447; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul 1953, tür.yer.; Zeynep Tarım Ertuğ, *Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s. 133-143; a.mlf., "Osmanlılar'da Teşrifât / Ceremony and Protocol at the Ottoman Court", *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi / A Cultural Atlas of the Turkish World: Ottoman Period*, İstanbul 1999, I, 428-477; Ahmed Refik, "Fatih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, sy. 49-62 (1335-37), s. 16.

ZEYNEP TARIM ERTUĞ

SOLAKBAY, Muhammet Sadık

(1885-1960)

Din âlimi, Erzurum müftüsü.

Erzurum'da zengin ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Erzurum müftüsü Muhammed Hâmid Efendi, büyük babası devrin ilim adamlarından, Erzurum'da "Büyük Hoca" diye anılan Solakzâde Ahmed Tefvik Efendi'dir. Ahmed Tefvik Efendi'nin babası Hacı Lutfulah Ağa katıldığı cirit oyunlarında sopayı sol eliyle tutup attığı için "Solak" diye anıldığından aileye Solakzâdeler denilmiş ve aile Soyadı Kanunu'ndan sonra Solakbay soyadını almıştır. Muhammet Sadık'ın do-

Muhammet
Sadık
Solakbay

ğum tarihi hakkında farklı görüşler varsa da kendi el yazısıyla yazdığı bir notta, büyük babası Ahmed Tefvik Efendi 27 Şaban 1313'te (12 Şubat 1896) vefat ettiği zaman kendisinin on bir yaşında olduğunu belirtmesinden 1885 yılında doğduğunu anlaşılmaktadır. İlk hocası Kur'an okumayı öğrendiği Sâlih Efendi adında bir zattır. Küçük yaşta iken Erzurum İbrâhim Paşa Medresesi fahri müderrisi olan dedesi Ahmed Tefvik Efendi'nin derslerine devam etmeye başladı. Onun vefatı üzerine aynı medresenin müderrisliğine getirilen babası Muhammed Hâmid Efendi'nin ders halkasına katıldı ve ondan icâzet aldı. 1910'da babasının müftülük görevini yürüttüğü Erzurum'da müftü müsevvidliğine tayin edildi. 1913'te babası ölünce onun yerine Erzurum müftülüğü görevine getirildi. Ayrıca babasından boşalan İbrâhim Paşa Medresesi müderrisliğini üstlendi; idâdî ve rüşdiye mekteplerinde din dersleri verdi.

I. Dünya Savaşı sırasında 16 Şubat 1916'da Ruslar Erzurum'u işgal edince daha önceden verilen göç izniyle ordunun art birlikleri şehri terkederken o da ailesiyle birlikte Erzurum'dan ayrıldı. Bir süre Kayseri ve Konya'da kaldıktan sonra İstanbul'a gitti. Dârü'l-hilâfe Medresesi'nde ders verdi ve Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin çalışmalarına katıldı. Ruslar'ın Doğu Anadolu'dan çekilmesi üzerine 1917 yılının son gününde Erzurum'a döndü. Ruslar'ın ve Ermeniler'in harabeye çevirdiği şehirde Ermeni çetelerine karşı mücadele etti ve halkı Ermeniler'e karşı koymaya çağırarak göç etmemelerini istedi. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonucu Ermeniler'in doğuda bir Ermenistan devleti kurma hayallerine karşı 3 Mart 1919'da oluşturulan Vilâyet-i Şarkıyye ve Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Osmanlı ordusunun silâhlarının galip devletlere teslim edilmesi gerektiği halde silâhların İngilizler'e verilme-